

RÖNESANS, BAROK VE ROKOKO EKSENİNDE BİR TEKNİK OLARAK YANILSAMA KAVRAMI

 Serdar DARTAR^a

Öz

Resim sanatı içerisinde dönemsel olarak pek çok farklı tekniğin gelişim göstererek sanat eserlerinde yer bulduğu görülmüştür. Anlatımın etkili bir biçimde yansıtılması için renk, ışık, perspektif gibi unsurların eserlerde kullanımı çeşitlilik göstererek ifadeyi zenginleştirmiştir. Değişen tanımlamalarla karşılaşılan teknikler, yanılsama kavramı altında kendini göstermiştir. Trompe l'oeil, quadratura, rakursi olarak adlandırılan terimler resim sanatında yanılsama kavramı ile yakından ilişkili olan kavramlar olmuştur. Araştırmada Trompe l'oeil, quadratura ve rakursi kavramlarının tanımlamalarına ve bu kavramları teknik anlamda eserlerinde uygulayan sanatçılara yer verilmiştir. İlgili terimler bağlamında değerlendirilebilecek eserlerin biçim ve içeriklerini incelemek amaçlanmıştır. Konu ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklar taranmış, görsellerin yer aldığı alt başlıklarda yöntem olarak eser analizi yöntemi uygulanmıştır. Eser örnekleri sanatçılar Andrea Mantegna (ressam, 1431-1506, İtalya), Gambattista Tiepolo (ressam, 1696-1770, İtalya), Johann Baptist Zimmermann (ressam, 1680-1758, Almanya), Raffaello Sanzio (ressam, 1483-1520, İtalya), Guercino (ressam, 1591-1666, İtalya), Pietro da Cortona (ressam, 1596-1669, İtalya), Pere Borrell del Caso (ressam, 1835-1910, İspanya) ve Annibale Carracci (ressam, 1560-1609, İtalya) 'in eserleri ile sınırlandırılmış, bu doğrultuda değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırmacı Sanat Eleştirisi yöntemi ile sanatçıların eserleri teknik açıdan değerlendirilirken yanılsama etkisini öne çıkaran uygulamalar üzerine de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Trompe l'oeil, Quadratura, Rakursi, Resim, Yanılsama.

THE CONCEPT OF ILLUSION AS A TECHNIQUE ON THE AXIS OF RENAISSANCE, BAROQUE AND ROCOCO

Abstract

It has been observed that many different techniques have developed periodically within the art of painting and found their place in works of art. In order to reflect the expression effectively, the use of elements such as color, light and perspective in the works has varied and enriched the expression. Techniques with varying definitions have manifested themselves under the concept of illusion. Terms called trompe l'oeil, quadratura, rakursi are concepts closely related to the concept of illusion in painting. In the research, definitions of the

^aDr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat, serdardartar@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 24.07.2023, Makale Kabul Tarihi: 29.09.2023

concepts of Trompe l'oeil, quadratura and rakursi and the artists who technically applied these concepts in their works were included. It is aimed to examine the form and content of works that can be evaluated in the context of relevant terms. Written and visual resources on the subject were scanned, and the work analysis method was applied as a method in the subheadings containing the visuals. Examples of works by artists Andrea Mantegna (painter, 1431-1506, Italy), Gambattista Tiepolo (painter, 1696-1770, Italy), Johann Baptist Zimmermann (painter, 1680-1758, Germany), Raffaello Sanzio (painter, 1483-1520, Italy), Guercino (painter, 1591-1666, Italy), Pietro da Cortona (painter, 1596-1669, Italy), Pere Borrell del Caso (painter, 1835-1910, Spain) and Annibale Carracci (painter, 1560-1609, Italy) and evaluated accordingly. While the works of the artists were evaluated from a technical perspective with the Investigative Art Criticism method, applications that highlight the illusion effect were also emphasized.

Keywords: Trompe l'oeil, Quadratura, Foreshortening, Painting, Illusion.

Giriş

Sanatın tarihsel süreci kapsamında resim sanatında ele alınan konuların yanı sıra bu konuların nasıl yansıtıldığı, nasıl ifade edildiği önemli bir durum olmuştur. Sanatçılar eserlerini yansıtırken pek çok farklı teknik geliştirmişler ve eserlerine bu teknikleri uygulamışlardır. Gerek ışık-gölge gerekse perspektif denemeleriyle etkileyici bir anlatım dili geliştirmişlerdir. Sanat tarihi içerisinde dönemseller olarak ivme kazanan teknikler Rönesans döneminde perspektifin varlık göstermesi neticesinde farklı bir boyuta evrilerek eserlerde kalıcı etkiler bırakmıştır. Kendi içinde çeşitlilik gösteren teknikler dahilinde çizgisel perspektifin ekseninde hava, renk gibi türlerle gelişim gösteren perspektif kavramı mimari alanda da son derece etkili olmuştur. Yapılan mimari eserlerin iç mekânlarında gerçekleştirilen resimler, benzetme ediminin ötesinde bir kurgulama ile bulunduğu mekâna uyumlanmıştır. Dolayısıyla, mimari unsurlarla yapılan eserler özellikle yanılsama kavramıyla ilişkilendirilerek eserin bulunduğu alanla bütünleşip izleyiciye oranın bir parçası ya da devamı izlenimi vermiştir. Bu yanılsama etkisi perspektifin bazı teknikler ve resimsel unsurlarla desteklenmesiyle sağlanmıştır.

Yanılsama, yansıtma kuramının doğasına uygun şemsiye bir kavram olarak ifade edilebilir. Yansıtma etkisini güçlendiren trompe l'oeil, quadratura, rakursi gibi teknikler, meydana getirdikleri yanılsama ile sanat eserlerini başka bir boyuta taşımışlardır. Andrea Mantegna, Giambattista Tiepolo, Johann Baptist Zimmermann, Annibale Carracci gibi sanatçıların eserlerine bakıldığında, söz konusu tekniklerin eserlerinde uygulandığı ve mimari yapılarda, özellikle tavan fresklerinde yer aldığı görülmüştür. Yapılan araştırma kapsamında sözü geçen sanatçıların belirli eserleri, sanatçılar tarafından kullanılmış teknikler, tekniklerin resmin kurgusal ve kavramsal özelliklerine katkıları temel alınarak analiz edilmiştir.

Yapılan çalışmada bir dizi farklı soruya cevap aranmış ve elde edilen verilerle araştırma ilerlemiştir. Söz konusu sorular;

1. Yanılsama kavramı kapsamında kullanılan teknikler nelerdir?
2. Yanılsama teknikleri sanatçılar tarafından nasıl uygulanmıştır?
3. Göz yanılsaması mimaride nasıl ele alınmıştır?

4. Quadratura, trompe l'oeil gibi tekniklerin mekânsal uygulanışı nasıl olmuştur?
şeklindedir.

A. YANILSAMA KAVRAMI

Resim sanatına özgü bir terim olan yanılsama kavramı, resimsel yapıtta yer alan biçimlerin gerçek dünyadaki nesne ve gerçeklikler olarak tanınabilmesi anlamına gelmektedir. Biçimler, gerçekliklere gönderme yapan sanatsal öğelerdir; onların gönderme yaptıkları gerçeklikler olarak kavramak ancak yanılsamanın varlığı halinde olanaklıdır. Dolayısıyla, yanılsama, gerçekliğin sanat yapıtında yeniden üretilmesidir ve çoğunlukla üç boyutlu olan gerçek varlıkların iki boyutlu bir yüzey üzerinde betimlenebilmesini sağlamaktadır (Sözen ve Tanyeli, 2003).

Sanatta yanılsama, 15. yüzyılda, Leonardo da Vinci'nin perspektifi bulmasıyla başlamıştır. Perspektif öncesinde nesnelere iki boyutlu düzlem üzerinde algılanmaktaydı (Yüksel, 2002).

Sanatsal anlamda çoğu dönemde bir teknik olarak kullanılan yanılsama kavramı, kendi içinde farklı teknikleri barındıran bir kavram olarak görülmektedir. Söz konusu tekniklere bakıldığında; trompe l'oeil, quadratura, rakursi gibi isimlerle adlandırılan teknikler şeklinde sıralanmaktadır.

B. RÖNESANS, BAROK VE ROKOKO EKSENİNDE BİR TEKNİK OLARAK YANILSAMA

Resim sanatında anlatımın gücünü canlandırmak, ifade etkisini arttırmak amacıyla çeşitli teknikler kullanılmıştır. Ressamlar, eserlerini gerçekleştirirken oluşturmuş oldukları kompozisyonları etkili bir biçimde yansıtmak için bu teknikleri resimlerine dahil etmişlerdir. Trompe l'oeil, quadratura ve rakursi gibi teknikler ressamların eserlerine farklı açılardan bakmayı gerekli kılarken aynı zamanda anlatımın etkisini arttırmada önemli rol oynamışlardır.

Bir başka deyişle göz aldatan eser olarak adlandırılan trompe l'oeil; özellikle Rönesans'ta bir şeyi büyük bir dikkatle taklit ederek adeta canlı ya da gerçekmiş gibi gösterme çabasından doğmuş olan resimlerdir (Turani, 2019). Ressamın yapmış olduğu resimde resmettiği unsuru son derece gerçekçi bir biçimde yansıtmayı, izleyicide gerçeklik kavramını sorgulamasına yol açarak resimdeki objeye canlı bir varlık görünümünü kazandırmıştır.

Mimari yapılarda gerçekleştirilen resimlerde resmin yapının bir unsuruymuş gibi devamlılığı sağlaması quadratura tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Bu teknik, yapının belirli bir bölümüne uygulanan resmin orayla bütünleşmesi ve yine gerçekmiş gibi mevcut olduğu alanla bütünleşerek yanılsama sağlaması şeklinde kendini göstermiştir.

Resim sanatı açısından bakıldığında pek çok sanatçının farklı dönemlerde etkili yöntemler geliştirerek eserlerinde kullandıkları görülmüştür. Rönesans ile varlığını belirgin bir biçimde göstermiş olan perspektif, Barok ile resimlerde ifade gücünü ve olayı vurgulaması bağlamında ışık kullanımı söz konusu yöntemlere örnek teşkil etmektedir. Trompe l'oeil ve quadratura gibi teknikler özellikle Rönesans dönemi eserlerde mimari yapılarda gerçekleştirilen resimlerde sıklıkla kullanılmıştır. Ressamların ayrıntıya önem verme ve görüneni gördüğü gibi yansıtmaya becerisi bakılan resme canlı bir nesneye bakıyormuş izlenimi verebilecek bir etki kazandırmıştır. Bu bağlamda trompe l'oeil tekniği resmedilene

kazandırdığı canlı olma hissiyatı sebebiyle bir göz yanılsaması meydana getirerek yanılsama kavramına karşılık gelmiştir. Aynı şekilde quadratura tekniğiyle mimari yapının bir devamıymış gibi görünmesini sağlayan resimlerde de söz konusu durum meydana gelmiştir.

Trompe l'oeil, quadratura, rakursi tekniklerini ressamlar farklı dönemlerde eserlerinde kullanmışlardır. Mimari yapılarda, tavan, duvar, kemer gibi mimari unsurların yanı sıra, pek çok resimde de sözü edilen tekniklerin örnekleri yer almıştır. Yanılsama kavramıyla ilişkili tekniklerin çoğu ressam tarafından tercih edildiği ve eserlerinde kullanıldığı görülmüştür.

1. Rakursi

Etkin Piyasa Hipotezi'ne göre menkul kıymet fiyatlarının, değerlendirme ile ilgili bilgileri tam ve hızlı bir şekilde yansıttığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte teorik ve ampirik araştırmalar, Etkin Piyasa Hipotezi'nin varsayımlarının aksine piyasa sürtüşmelerinin varlığını göstermektedir. Finansal piyasa sürtüşmeleri genellikle vergi ve işlem maliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkmakla birlikte aslında birçok nedene dayanmakta ve hemen hemen birçok işlemi etkilemektedir. Bir piyasa katılımcısının tercih edebileceğinden daha fazla veya daha az riske maruz kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca sürtüşmeler rasyonel davranarak işlem yapmayı düşünen yatırımcıların alım satım işlemlerine ek maliyetler yükleyebilmektedir. Dolayısıyla bu maliyetlerin bilinmesi, işlemlerin yapılıp yapılmayacağına karar vermeye yardımcı olacaktır. Piyasa sürtüşmeleri sonucunda ortaya çıkan maliyetleri azaltabilen kurumlar rekabet üstünlüğü sağlamaktadır (DeGennaro & Robotti, 2007, s. 3). Finansal piyasa sürtüşmeleri, kaynakların ve sermayenin etkin olmayan dağılımına neden olmaktadır. Bu nedenle finansman seçenekleri bu sürtüşmelerden etkilenen firmalar daha yüksek oranlarda borçlanmakta ve daha yüksek borçlanma maliyetleri ile karşı karşıya kalmaktadır (Gilchrist vd., 2013, s. 159).

Rakursi tekniği göz yanılsaması olarak izleyiciyi etkileyen bir teknik olmuştur. Resim sanatı içerisinde sıklıkla kullanılan teknik, izleyiciyi resme farklı açıdan bakmaya sevk etmiştir. Rakursi; kısa görünüm anlamında, bir modelin yatmış durumunda, ayakları ucundan kısa görünüşüne denir. Böyle bir duruşu resmederken modelin hemen ayağının kenarında dizi ve dizinin kenarında çenesi yer alır ve ayağa oranla yüz çok küçük görünür (Turani, 2019).

Andrea Mantegna, rakursi tekniğiyle yapılan eserlere resimleriyle örnek sunmuştur. Andrea Mantegna'nın tuval üzerine yağlıboya olarak gerçekleştirmiş olduğu "Ölü İsa" isimli eseri rakursi tekniğine önemli bir örnek teşkil etmiştir. Yanılsama tekniklerini eserlerinde kullanan Andrea Mantegna (ressam, 1431-1506, İtalya), quadratura ve rakursi gibi tekniklerinin önemli örneklerini eserlerinde uygulamıştır. Andrea Mantegna, Kuzey İtalya bölgesinde Erken Rönesans'ın başlıca temsilcisi olmuştur. Antik Çağ heykellerini örnek almıştır (Krausse, 2005). Mimari yapılarda gerçekleştirmiş olduğu freskler ve tuval resimlerinde sözü geçen tekniklerin uygulandığı görülmüştür.

"Büyük skolastik ve yaratıcı zekâya sahip bir hümanist, geometrici ve arkeolog olan Mantegna, buyurgan kişiliğiyle bütün Kuzey İtalya'ya damgasını vurmuştur. Optik yanılsamayı yakalamak için perspektifte ustalaşmıştır. Daha önce Donatello ve Paolo Uccello'nun da gittiği Padova Okulu'nda resim öğrenimi görmüştür. Daha gençken bir sürü sipariş almış; bunlardan biri de Padova'daki Ovetari Şapeli'nin freskleri olmuştur" (Charles vd. 2012, s. 75).

“Ölü İsa’ya Ağıt yapıtında (şekil 1) Mantegna, vücudun oranlarını değiştirip ters yüz ederek rakursiyi uygulamış ve izleyicinin bakışlarını ilk önce İsa’nın başına yönlendirmiştir. Böylece izleyici sahnedeki acıya, Meryem’in yaşına dahil edilmiştir. Bu teknik aynı zamanda izleyicinin resim yüzeyinde basıklık etkisi yaratan (neredeyse rölyef etkisi uyandıran), sahnenin ön planında yer alan İsa’nın ayaklarına odaklanmasını önler. Öte yandan rakursinin yoğun dramatik etkisini azaltarak sanatçı izleyicinin -kendisine sessiz bir tefekkür sunan- resim yüzeyine yumuşak bir noktadan dahil olmasını sağlar” (Pankhurst & Hawksley, 2018, s. 161).

Şekil 1. Andrea Mantegna, Ölü İsa, 1480, 60x81 cm, tuval üzerine yağlıboya, Milano, Brera Sanat Galerisi
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrea_Mantegna

Andrea Mantegna’nın “Ölü İsa” adlı eserine bakıldığında kare bir resim düzlemi üzerinde üç figürün yer aldığı ve merkezde İsa’nın konumlandırılarak diğer iki figürün sadece portreleri görülebilecek biçimde sol tarafa yerleştirildiği görülmektedir. İsa’nın bedeni eserin merkezinde uzanmış bir biçimde yer alırken kullanılan resimsel teknikle figürün cansız bedeni ve teslimiyeti tam anlamıyla gösterilmiştir. Söz konusu tekniğe bakıldığında, ressamın uygulamış olduğu rakursi tekniğinin etkisi hemen göze çarpan bir durum oluşturmuştur. Resimdeki sıkışmışlık etkisi rakursinin meydana getirdiği kısa görünüm etkisinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Resmin merkezinde yer alan İsa figürünün resim düzleminin neredeyse tamamını kaplamış olması eserdeki yoğun duygusal atmosferi tetikleyen acıyı vurgulamıştır.

Klasik eserlerde görülmeyecek şekilde bu eserde İsa’nın bedeni seyirciye oldukça farklı bir açıdan sunulmuştur. Mermerin üstünde bir noktadan tüm bedeni görece şekilde yerleştirilen bakış açısı İsa’nın bedenini ne tam paralel ne de tam olarak kuş bakışı göstermektedir. Bu açılı gösterim bedeninin perspektif daralması ile yansıtılmasını gerekli kılmıştır. Eser, Mantegna’nın perspektif üzerine çalışmaları ve bu perspektif daralmasını ustaca ortaya koyabilmekteki yeteneğini sergileme çabasıdır (sanatabasla.com, 2023).

Andrea Mantegna'nın, Camera degli Sposi eserinde (şekil 2) tavan bölümünde yer alan resim, quadratura tekniği bakımından önemli bir örnek sunmuştur.

Mantua'daki Camera degli Sposi'nin resim döngüsü, Andrea Mantegna'nın elde ettiği en yüksek sanatsal sonuçlar arasında yer almaktadır. İtalyan Rönesansının en ünlü anıtlarından biri ve 15. yüzyılın siyasi ve kutlama değeri taşıyan eserlerinin en önemli örneği olarak kabul edilmektedir (geometriefluide.com, 2023).

Tavana bakıldığında resmin mimari yapının devamı gibi algılandığı ve sanatçının dışarıya açılan bir pencere izlenimi vererek yuvarlak yapının etrafında duran figürlerle söz konusu yanılsamayı daha da arttırdığı anlaşılmaktadır. Ressam aynı zamanda rakursi tekniğini de kullanarak figürlere yüksekte duruyor ve tepeden bakıyormuş izlenimini vermiştir.

Şekil 2. Andrea Mantegna, Camera degli Sposi, Gonzaga Ailesi Düklük Sarayı, 1465-74.

Kaynak: https://it.wikipedia.org/wiki/Camera_degli_Sposi

Resim sanatı içerisinde ele alındığında diğer bir sanatçının, Raffaello Sanzio'nun (ressam, 1483-1520, İtalya) Atina Okulu isimli eserinde yanılsama kavramına örnek teşkil eden rakursi tekniğinin etkili bir örneği görülmektedir. Figürlerde uygulanan bu kısa görünüm tekniğinin yanı sıra resim düzleminde figürlerin arkasında yer alan mekânda gerçekleştirilen alan derinliği ile mekânsal bir yanılsama da sağlanmıştır.

Floransa'da 1504 yılında Michelangelo ile Leonardo'nun üstünlük yarışı devam ederken, şehre Umbria bölgesindeki Urbino'dan genç bir ressam gelmiştir. Umbria okulunun ustası Perugino'dan (1446-1523) eğitim alan bu geç ressam Raffaello Sanzio veya bilinen ismiyle Raffaello olmuştur (1483-1520) (Gombrich, 1999, s. 315).

“15. yüzyılda hümanistler, aristokratlar, dönemin politik aktörleri ama özellikle de Marsilio Ficino tarafından Floransa Yeni-Platoncu Akademi kurulmuştur. Floransa da kurulan oldukça etkili bu informal akademiden yaklaşık yüz yıl sonra iyiden iyiye Yeni-Platoncu felsefenin tartışıldığı, entelektüel bir yetkinlik alanı olarak takip edildiği doruk bir zamanda, Raffaello Santi tarafından da Atina Okulu adlı eser yapılmıştır” (Özyılmaz, 2022).

Şekil 3. Raffaello Sanzio, Atina Okulu, 1509, 772 cm, Fresk, Vatikan: Stanza della Segnatura.

Kaynak: https://it.wikipedia.org/wiki/Scuola_di_Atene

Raffaello'nun Atina Okulu isimli eseri incelendiğinde resmin üç bölüme ayrıldığı görülmektedir. Resim düzleminde en arkada uzanarak devam eden mimari yapı, yapının hemen önünde resmin merkezine hâkim olan figürler ve aşağıda yer alan diğer figürlerin oluşturduğu dikdörtgen yapı, söz konusu bölümlere karşılık gelmektedir. Resim düzleminde yer alan bölümlerin birbiri ardına önden arkaya doğru sıralanması eserde mekânsal bir yanılsamayı da beraberinde getirmektedir. Resmin merkezine konumlandırılan Platon ve Aristo olarak tasvir edildiği bilinen figürler başta olmak üzere merdivenin sağında yer alan uzanmış figür ve hemen onun çaprazında resmin soluna doğru konumlandırılan figürde rakursi tekniğinin etkili örnekleri görülmektedir.

Esere bakıldığında tablonun solundan başlayarak kademeli devam eden figürlerde, sanatçı tarafından kısa görünüm ile yanılsama oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Fresk incelendiğinde rakursi tekniğinin örneği resmin merkezindeki Aristo'nun elinde görülmektedir. Kolu izleyiciye doğru uzanıyor gibi görüldüğü için yanılsama oluşturmaktadır. Bu resimdeki diğer kısaltım örneklerinden biri, basamaklarda uzanıyor gibi görünen Diyojen'de görülmektedir. Bacağının üst kısmı, tüm derinliğiyle değil, olduğundan kısa bir şekilde resmedilmiştir. Bir başka örnek ise ön planda oturur bir şekilde yazı yazan Heraklitos'tur. Onun bacağının üst kısmı da daha kısa bir şekilde resmedilmiştir. Aynı, kolunu dayadığı taş parçası gibi burada da kısaltım söz konusudur. (tr.khanacademy.org, 2023).

2. Quadratura

"Quadratura"; bir resim ya da freskin, içinde sergilendiği yapı ile karıştırılacak kadar birleştiği büyük boyutlu göz yanılsamalarını ifade etmektedir. Sanatçı söz konusu durumu, kendi eserinde yapıtın içinde yer alan mimari unsuru taklit ederek gerçekleştirir. Bu bağlamda quadratura yer aldığı mekâna, konuma özgüdür. Eğer konumlandığı yer her daim aynı şekilde ışıklandırılıyorsa çok daha aldatıcıdır (Little, 2016). Quadratura aynı zamanda 17. ve 18. yüzyıllarda, tonoz, kubbe, duvar ve tavanlara yapılan ve yapay mimari manzaralar yaratan perspektifli duvar resimleri olmuşlardır. Bu isleri yapan sanatçılara quadraturist denilmiştir (Hollingsworth, 2009).

Göz yanılsaması ile ilgili teknikleri eserlerinde taşıyan Giambattista Tiepolo (ressam, 1696-1770, İtalya), mimari yapılarda sergilemiş olduğu tekniklerle yapı ve resmin birleşimi hususunda son derece etkili örnekler sunarak, tavan fresklerinde quadratura etkilerini ustalıkla kullanarak adından söz ettirmiştir.

"Tiepolo birçoklarına göre 18. yüzyılın en büyük sanatçılarından biri olmuştur. Hafiflik hissi, neşeli bir renk duygusu ve keyif verici etkilerle tanımlanan İtalyan Rokoko'sunun önde gelen adlarından. Yapıtları, aydınlık tonları ve düşsel kompozisyonları ile çok övgü kazanmıştır. Venedikli dekoratörlerin sonuncusu olan sanatının etkileyici yapıtlarının göğü kilise tavanlarındadır. Çok sayıda ürün vermesinde, iki oğlu ile kızının da çalıştığı büyük atölyesi önemli rol oynamıştır" (Haydaroglu, 2004, s. 458).

Quadratura tekniğini içinde barındıran bir diğer ressamın eserleri, Giambattista Tiepolo'nun Würzburg Sarayı Freskleri'dir. Sanatçının sarayın tavanına yapmış olduğu freskler mimari yapının devamlılığı hissiyatını öne çıkararak yanılsama meydana getiren önemli çalışmalar olmuşlardır.

Şekil 4. Giambattista Tiepolo, güneş arabasındaki Apollon I. Beatrice'i I. Frederick Barbarossa'ya götürüyor. İmparatorluk odasının tavanından detay (fresk).

Kaynak: <https://www.meisterdrucke.de>

Sanatçının Güneş Arabasındaki Apollon isimli eseri incelediğinde quadratura tekniğinin etkili bir örneği ile karşılaşmaktadır. Freske bakıldığında freskteki genel yapıya hâkim olan dağınık haldeki figürler görülmektedir. Zeminden yukarı doğru uzayan gökyüzü ve bulutlarla birlikte verilen derinlik etkisi, giderek uzaklaştığında küçülen figürlerle bir kat daha artmaktadır. Sanatçı burada resimsel elemanları freskin yapıldığı yapının geneline yayarak yapıda resmin devamlılığını sağlamış ve resimle mekânı bütünleştirerek yapıda fresk ile yanılısama sağlamıştır.

Eserde; Beatrice'e, at arabasıyla kendisini düğününe götüren Güneş Tanrısı Apollo tarafından eşlik edilir. Tiepolo üzerinde temel bir etkisi olan, 16. yüzyıl Venedikli ressam Veronese'in bir tablosundaymış gibi giyinmiş Beatrice, evlilik ihtişamı içinde ışık saçarken görünür (Cumming, 2008).

Giambattista Tiepolo'nun eserinde mimari yapı üzerinde bulunan freskin yapıyla kurduğu ilişki bağlamında quadratura tekniğinin özelliklerini taşıdığı görülmüştür. Resmin mimari yapının devamı gibi yapıyla ilişki kurarak tavanda birleşip erimesi, onu mimari yapının bir unsuruymuş gibi algılanmasını sağlamıştır.

Johann Baptist Zimmermann (ressam, 1680-1758, Almanya), sıva işi okuluyla ünlü Wessobrunn'un sanat ve zanaat ortamında büyümüştür. Ressamlık eğitimini Augsburg'da almıştır. 1720'ye kadar sıvacı olarak çalışmıştır. Bir fresk ressamı olarak, mimar olan kardeşi Dominikus ile sık sık iş birliği yaparak çalışmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında diğer Avrupa ülkelerinde fresk resmi düşüşe geçmişken, güney Almanya'da hâlâ gelişme göstermektedir. Asam ile aynı nesle ait olan Zimmermann (kardeşiyle birlikte), erken Bavyera Rokoko'sunun önde gelen ustası olarak bilinmektedir (www.wga.hu, 2023).

Quadratura'nın başarılı örneklerinden bir diğeri ise Johann Baptist Zimmermann'ın Wies Kilisesi'ndeki tavan freski eseri olan "Son Yargı" adlı çalışması olmuştur. Ressamın mimari yapının tavanına gerçekleştirmiş olduğu resim, Andrea Mantegna'nın Camera degli Sposi (Şekil 2) ve Giambattista Tiepolo'nun eseri (Şekil 4) ile aynı etkiye sahip bir görünüştedir. Mimari yapının tavanına gerçekleştirilen eser quadratura adlı teknikle gerçekleştirildiğinde yanılsama etkisi kaçınılmaz olmuştur. Resim, yapının tavanında yukarı doğru yükseliyormuş izlenimi uyandırırken kutsal bir atmosfer yansıtmıştır.

Şekil 5. Johann Baptist Zimmermann, Son Yargı, 1746-54, fresk ve alçı, Wies, Almanya.

Farklı teknikleri eserlerinde uygulayan ressamlar arasında yanılsama ile ilgili özellikle quadratura tekniğiyle yakından ilişkili olan Annibale Carracci (ressam, 1560-1609, İtalya), tavan fresklerinde sözü edinen tekniği uygulamıştır. İtalyan bir ressam olan Annibale Carracci, Yüksek Rönesans'ın klasikleştirme geleneğini Maniyerizmin yapmacık etkilerinden kurtarmada etkili olmuştur (www.britannica.com, 2023).

Teknik anlamda quadraturayı kullanan sanatçılardan biri olan Annibale Carracci, özellikle mimari yapıdaki tavan fresklerinde söz konusu tekniği kullanmıştır. Yanılsama bağlamında quadratura tekniğini ressam Anibale Carracci, Galleria Farnese'nin Tavanında uygulamıştır (Şekil 6).

"Galleria Farnese'nin beşik tonozunda yer alan Carracci'nin freskleri, XVII. yüzyıl başındaki estetik beğeni hakkında fikir verir: "quadratura". XVII. yüzyılda İtalyan tavan resimleri için kullanılan "quadratura", dönemin perspektif uygulamaları ve mimari uzam teorileri ile bağlantılıdır. Yüzeyi ünitelere bölerek resimleri çerçeve içine alma anlamına gelen "quadratura" ile bir anlamda resim sayesinde mimari yanılsama yaratılır. Boya uygulaması yoluyla yaratılan mimari illüzyon ile sanki tavanda da gerçek mimari unsurlar varmış izlenimi verilir. Bu bağlamda, Annibale Carracci tavanı

ünitelere bölmüş, freskleri çerçeveler içine almış ve çerçevelerin etrafına da kabartma ve heykeller yerleştirmiştir” (Öndin, 2018, s. 34).

Şekil 6. Annibale Carracci, Galleria Farnese'nin tavanı, 1600, fresk, Palazzo Farnese, Roma.

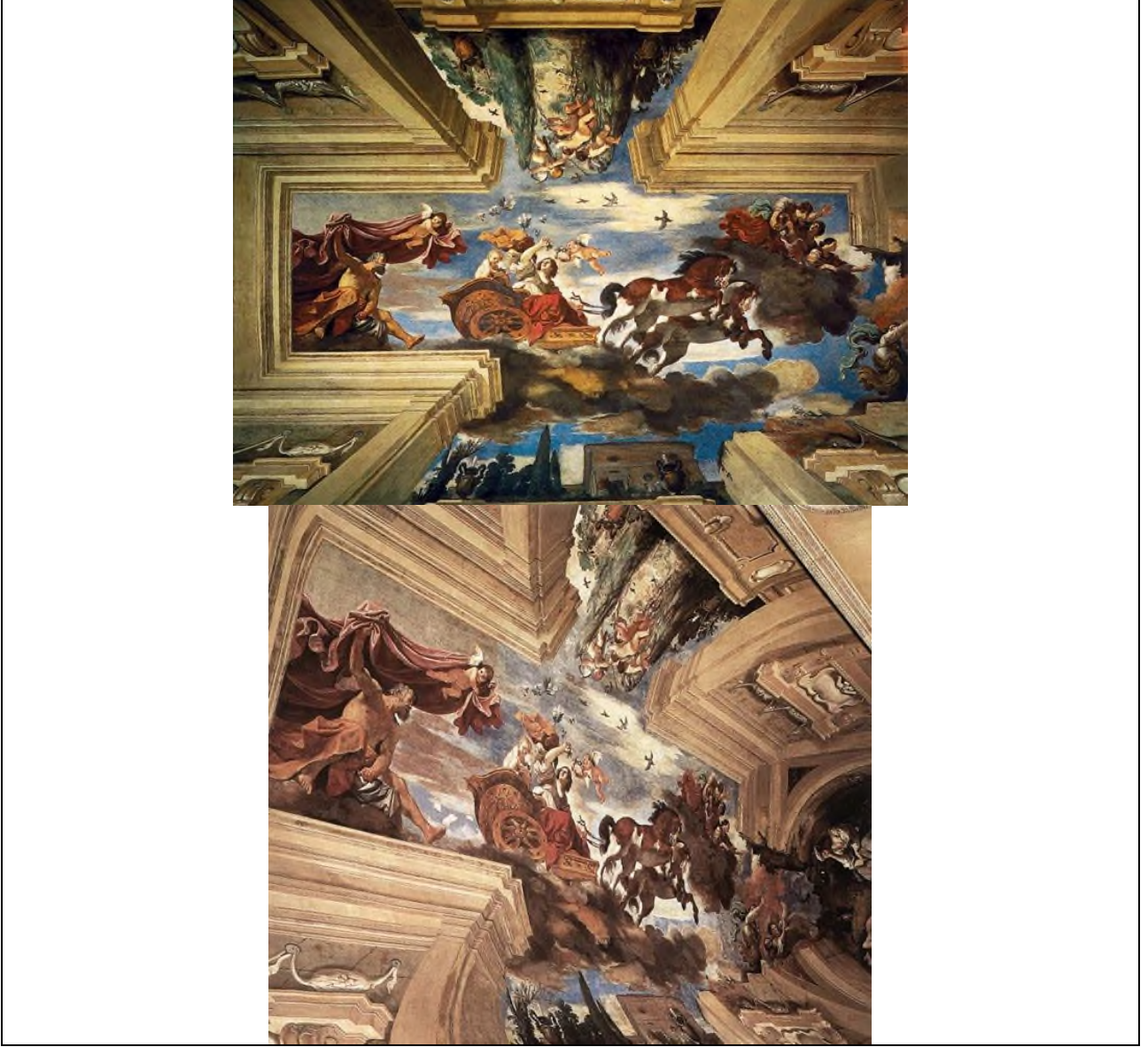
Kaynak: <https://it.wikipedia.org>

Şekil 7. Annibale Carracci, Galleria Farnese'nin Tavanı, 1600, Fresk, Palazzo Farnese, Roma
Kaynak: <https://commons.wikimedia.org>

Annibale Carracci, Galleria Farnese'nin tavanına yapmış olduğu fresklerle quadratura tekniğinin başarılı örneklerini sunmuştur. Yapının devamı niteliğinde görünen freskler aynı zamanda mekâna derinlik hissi vererek yanılsamayı arttırmıştır.

Quadratura tekniğini içine alan başka bir eser; Guercino'nun (ressam, 1591-1666, İtalya) Aururo isimli Casino Ludovisi'nin tavanı için yapmış olduğu eserdir.

Şekil 8. Guercino, Aurora, 1621, Fresk, Casino Ludovisi, Roma.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/g/guercino/3/index.html

“Eserde Aurora bir atlı arabada oturmakta, çiçekler dağıtmakta ve kendisine ellerinde çiçeklerle puttolar ve kuşlar eşlik etmektedir. Aurora'nın arabasının önünde bulutların içinden çıkan üç figür gökyüzünün dişi gardiyanlarıdır. Aurora'nın arabasının solunda sevgilisi Tithonos kırmızı bir perdenin altında otur-maktadır. Tithonos'un sakallı, yaşlı bir erkek olarak tasvir edilmesi kendisiyle ilgili efsaneye uygun düşer. Troya Kralı'nın oğlu olan Tithonos çok yakışıklı bir gençtir ve Aurora tarafından kaçırılır. Aurora Zeus'tan Tithonos'a ölümsüzlük bahsetmesini ister ancak onun sürekli gen kalmasını istemeyi unuttur. Bu yüzden yıllar geçtikçe Tithonos ihtiyarlıktan buruştukça buruşur, küçüldükçe küçülür ve sonunda Aurora onu bir çekirgeye dönüştürür” (Öndin, 2018).

Guercino'nun Aurora isimli eserine bakıldığında mimari yapı ile eserin bir arada kullanılarak oluşturulduğu ve bu sayede bir göz yanılsaması meydana getiren quadratura tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Tavana yapılan freske belirli bir açıdan bakıldığında hem yukarı doğru açılan bir tavan izlenimiyle gökyüzü görünürken hem de yapının devamıymış gibi bir izlenimle karşılaşılmaktadır.

Giovanni Francesco Barbieri olarak da bilinen Guercino, İtalya'nın Roma kentindeki Rione Ludovisi'de tarihi bir bina olan Villa Aurora'nın tavanına Aurora'yı resmetmiştir. 1621 yılında Papa Papa XV. Gregory'nin yeğeni sanat uzmanı Kardinal Ludovico Ludovisi için yapılmıştır. Fresk, Roma'nın şafak ve şiir tanrıçası Aurora'yı, her sabah kendini yeniledikten sonra gerçekleştirdiği bir eylem olan, sabah gökyüzünde güneşin geldiğini duyuran bir şekilde uçarken tasvir edilmektedir (arthistory.co, 2023).

Freskte atmosferin arka plana derinlik sağladığı ve perspektifin etkisiyle giderek küçülen resimsel unsurların alanı olduğundan daha derin gösterdiği görülmektedir. Söz konusu duruma ve quadratura tekniğine örnek olan bir diğer önemli eser, İtalyan ressam ve mimar Pietro de Cortona'nın (ressam, mimar, 1596-1669, İtalya) İlahi Takdir isimli freskidir.

Şekil 9. Pietro da Cortona, İlâhi Takdir 1633-1639, Palazzo Barberini, Roma.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Allegory_of_Divine_Providence_and_Barberini_Power

“Pietro da Cortona, Barberini Ailesi'nin sarayı olan Palazzo Barberini'nin Büyük Salonu'nun tonoz fresklerini yapmak üzere Kardinal Francesco Barberini tarafından 1633 yılında görevlendirilir. Papa'nın ve yönetiminin alegorik betimlemesi olan tavan freskleri salonun mimarisi ile uyum içinde bütünleşecek şekilde tasarımlanır. Altı yılda tamamlanan tavan Sistine Şapeli'nin ve Galleria Farnese'nin tavanlarından esinler taşır. Tonozdaki fresk için "İlahi Takdir" tema olarak belirlenir” (Öndin, 2018).

Pietro da Cortona'nın İlâhi Takdir isimli freski incelendiğinde resmin mimari unsurların bir parçasıymış izlenimi verildiği ve böylelikle bir yanılsama oluşturulduğu görülmektedir. Esere bakıldığında girift yapıdaki figürlerin mimari yapıyla kaynaştığı ve zeminden yükselerek devam eden küçülme etkisiyle mekânda derinlik sağlayıp quadratura tekniğinin etkili bir örneğini teşkil etmektedir. Tavana yapılan freskin mimari yapıda bırakmış olduğu etki mekândaki alanın daha yüksek olmasını sağlayarak yanılsama meydana getirmiştir.

3. Trompe l'oeil

Fransızca "trompe l'oeil", "göz aldatmacası" anlamına gelmektedir ve alımlayıcıda örneğin bir elmanın resmine değil de gerçek bir elmaya bakıyormuş izlenimi veren resimler için ifade edilmektedir. Terim, genellikle natüromort resimleri ya da dışa kapalı, çoğunlukla ev içi ortamlardaki küçük nesnelere betimleyen yapıtlarla ilişkili olarak kullanılmaktadır (Little, 2016).

Johann Baptist Zimmermann'ın Wies Kilisesi'ndeki tavan freski eseri olan "Son Yargı" adlı çalışması quadratura tekniğinin yanı sıra trompe l'oeil tekniğini de içinde barındıran bir eser olmuştur.

Şekil 10. Johann Baptist Zimmermann, Son Yargı, 1746-54, Fresk ve Alçı, Wies, Almanya.

Wies Kilisesi'nin içinde yer alan uzun sütunlardaki desenler trompe l'oeil tekniğiyle köpük etkisi uyandırmıştır (şekil 10).

Bavyera'daki Steingaden yakınlarındaki Wies kutsal alanı, bir Alp vadisinin güzel ortamında olağanüstü derecede iyi korunmuş bir hac kilisesidir ve Rokoko sanatının ve yaratıcı dehasının mükemmel bir başyapıtıdır. Oval planlı kilisenin önünde batıda yarım daire şeklinde bir narteks bulunmaktadır. İçeride, duvarların önüne yerleştirilen ikiz sütunlar, kaprisli bir şekilde kesilmiş kornişi ve düzleştirilmiş profilli ahşap tonozu desteklemektedir; bu, pencerelerden ve gözlerden gelen ışığın hem doğrudan hem de dolaylı olarak akılcıca yayıldığı ikinci bir iç hacmi tanımlamaktadır (whc.unesco.org).

Şekil 11. Wies Kilisesi, Almanya.

Yanılsama kavramı ile ilişkili olarak trompe'l oeil tekniğine örnek oluşturan bir diğer eser, Perre Borrell del Caso'nun (ressam, 1835-1910, İspanya) Yergiden Kaçış adlı çalışmasıdır.

Şekil 12. Pere Borrell del Caso, 75,7 cm x 61 cm, 1874, Eleştiriden Kaçış, Collection Banco de España, Madrid.

| 1434 | **Kaynak:** https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Escaping_criticism-by_pere_borrel_del_caso.png.

“Eleştiriden Kaçmak, ünlü İspanyol sanatçı Pere Borrell del Caso'nun Trompe l'oeil (göz kandırma) tarzında 1874 tarihli bir tablosudur. Pere Borrell del Caso, özellikle en ünlü eseri ve en ünlü Trompe l'oeil tablolarından biri olan Eleştiriden Kaçmak başlıklı trompe l'oeil çalışmalarıyla ünlüydü. Huyendo de la crítica Pere Borrell del Caso'nun anadili İspanyolca olarak da bilinen Eleştiriden Kaçış'ta, çerçevesi aynı

zamanda bir resmin çerçevesi olan bir pencereden kaçan küçük bir çocuk görüyoruz. Sanki resmin içindeki dünyadan bizim dünyamıza atlıyormuş gibi görünür” (By Art History Co, 2023).

Pere Borrell del Caso'nun Eleştiriden Kaçış adlı eseri incelendiğinde trompe l'oeil tekniğiyle oluşturulduğu görülmektedir. Eserde resim çerçevesinden dışarı çıkan figür aslında yine resimsel bir unsur olan çerçeveden bağımsızmış gibi gösterilmektedir. Böylelikle izleyicide göz yanılsaması oluşmaktadır.

Sonuç

Çalışma kapsamında yanılsama kavramının örneklendirilmesi için görseller incelenmiş, resim sanatı tarihinde çoğu dönemin yeni anlatım olanaklarıyla sanat eserlerinin temsil niteliğini yönlendirdiği görülmüştür. Rönesans, Barok, Rokoko gibi dönemler özellikle incelenmiş, sanatçıların eserlerinde anlatmak istedikleri konuları etkili bir biçimde anlatabilmek amacıyla çeşitli yöntemler geliştirdikleri anlaşılmıştır. İlgili dönemlerde konunun ve buna bağlı olarak resimsel öğelerin vurgulanması açısından; ışığın kullanımı, etkili ve gerçekçi bir mekân görünümü ve derinliği sağlayabilmek amacıyla perspektifin kullanımı gibi çoğu yöntemin resim sanatında varlık gösterdiği anlaşılmıştır. Çalışmada trompe l'oeil, quadratura, rakursi gibi yanılsama teknikleri söz konusu yöntemler olarak ele alınmıştır.

Görüneni aynadan yansırmışçasına resmetme amacı trompe l'oeil adı verilen göz aldatmacası tekniğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Resim düzleminde yer alan nesnenin canlı, dokunulacak gibi sahici görünmesi yanılgısı sözü geçen teknikte elde edilmiştir. Mimari yapıların farklı unsurlarında gerçekleştirilen fresklerin yapının devamıymış gibi algılanmasını sağlayan quadratura tekniği de sanatçılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Kısa görünüm olarak da adlandırılan rakursi tekniğinin etkileri de resim sanatında yoğun olarak kullanılmıştır.

Anlatımı güçlendirme ve etkili bir biçimde konuyu yansıtmaya düşüncesiyle ressamlar tarafından kullanılan söz konusu teknikler, resim sanatında oluşturdukları etkiler bakımından araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Yapılan çalışmada Andrea Mantegna, Giambattista Tiepolo, Johann Baptist Zimmermann, Annibale Carracci, Raffaello Sanzio, Guercino, Pietro da Cortona, Pere Borell del Caso adlı ressamların eserleri üzerinden analizler yapılarak sanatçıların başvurdukları yöntemler irdelenmiştir. Sözü geçen sanatçıların eserlerinde yanılsama tekniklerinin etkili bir biçimde kullanımına örnek teşkil eden uygulamalar görülmüştür. Andrea Mantegna'nın rakursi tekniğinin resim düzleminde kısa görünüm etkisi kazandırdığı görülmüş, Giambattista Tiepolo, Johann Baptist Zimmermann, Annibale Carracci, Pietro da Cortona, Guercino isimli sanatçıların mimari içerisinde oluşturmuş oldukları kompozisyonlarla trompe l'oeil ve quadratura gibi yanılsama tekniklerinin etkili örneklerini verdikleri gözlemlenmiştir. Araştırmanın başında cevap aranan yanılsama kavramı kapsamında kullanılan tekniklerin neler olduğu, söz konusu bu tekniklerin nasıl kullanıldığı gibi sorular elde edilen bulgularla cevaplanarak sonuçlandırılmıştır. Araştırmacı eser analizi yöntemiyle çalışmada yer alan sanatçıların eserleri üzerinde değerlendirmelerde bulunularak yanılsama kavramı çerçevesinde araştırılan tekniklerin uygulanış yöntemleri açıklanmıştır. Araştırmada uygulanan yöntem ve elde edilen bilgiler doğrultusunda söz konusu çalışmanın literatüre teorik anlamda katkı sağlayacağı beklenmektedir. Konunun ele alınış şekli bakımından, verilen örneklerde gerçekleştirilen araştırmacı eser analizi yöntemi

eserler hakkında teorik manada bilgi verirken aynı zamanda teknik bakımdan bilgiler vermektedir. Yanılsama kavramı içinde yer alan tekniklerin sanatçılar tarafından nasıl ele alındığı ve bunu gerçekleştirirken nasıl bir yöntem izledikleri eserlerin analizi ekseninde açığa çıkarılmıştır. Çalışmada eser metni çerçevesinde gerek mimari yapıların unsurlarında gerekse tuval yüzeyi gibi farklı yüzeylerde gerçekleştirilen eserlerin çözümlenmeleri yapılarak kullanılan tekniğin resimlerde sağladığı etki üzerine durulmuş, yanılsama tekniklerinin resimlerle mekânı farklı bir boyuta taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

* * *

Kaynakça

- Arthistory (2023). Aurora Guercino. <https://arthistory.co/aurora-guercino/>
- Arthistory (2023). Escaping Criticism. <https://arthistory.co/escaping-criticism-pere-borrell-del-caso/>
- Britannica (2023). Annibale Carracci Italian Painter. <https://www.britannica.com/biography/Annibale-Carracci>
- Charles, V., Manca, J., Mcshane, M., & Wigal, D., (2012). *1000 muhteşem resim* (Çev. N. Elhüseyni) (1. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Cumming, R. (2008). *Görsel rehberler-sanat*. İnkılap Kitabevi.
- Geometriefluide (2023). https://www.geometriefluide.com/it/camerasposi-mantegna/#cookie_ok
- Gombrich, E. H. (1997). *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi.
- Haydaroğlu, M. (2004). *500 sanatçı 500 sanat eseri* (2.Baskı). Yapı Yayın.
- Hollingsworth, M., (2009). *Dünya sanat tarihi*. (Çev. R. Küçükdoğan & B. Ergüder). İnkılap Kitabevi.
- Khanacademy (2023). <https://tr.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/start-here-apah/language-of-art-history-apah/v/what-is-foreshortening>
- Krausse, A., C. (2005). *Rönesans'tan günümüze resim sanatının öyküsü*. Literatür Yayıncılık.
- Little, S. (2008). *...izimler-sanatı anlamak*. (2. Baskı). Yem Yayın.
- Meisterdrucke (2023). Giovanni Battista Tiepolo. [https://www.meisterdrucke.de/kunstdrucke/Giovanni-Battista-Tiepolo/35361/Apollo-in-seinem-Sun-Chariot-f%C3%A4hrt-Beatrice-I-\(1145-84\)-nach-Friedrich-I.-Barbarossa-\(1122-90\)-Detail-von-der-Decke-des-Kaiserraums-\(Fresko\).html](https://www.meisterdrucke.de/kunstdrucke/Giovanni-Battista-Tiepolo/35361/Apollo-in-seinem-Sun-Chariot-f%C3%A4hrt-Beatrice-I-(1145-84)-nach-Friedrich-I.-Barbarossa-(1122-90)-Detail-von-der-Decke-des-Kaiserraums-(Fresko).html)
- Öndin, N. (2018). *Barok resim ve heykel Sanatı*. Hayalperest Yayınevi
- Özyılmaz, J. (2022). *Yeni Platoncu Işıқта Raffaello'nun Atina Okulu*, Yedi Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı: 28. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2089548>
- Pannkhurst, A., & Hawksley, L., (2018). *Sanatı büyük yapan nedir*. (Çev. S. Yüzgüller, G. Altun). Hayalperest Yayınevi.
- Sanata Başla Web Sitesi (2023). <https://sanatabasla.com/2014/01/olu-isaya-agit-lamentation-over-the-dead-christ-mantegna/>
- Sözen, M., ve Tanyeli, U. (2003). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (2019). *Sanat terimleri sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- UNESCO (2023). <https://whc.unesco.org/en/list/271/>
- Web Gallery of Art (2023). Zimmermann, Johann Baptist. https://www.wga.hu/bio_m/z/zimmerma/johann/biograph.html
- Wga (2023). Guercino. https://www.wga.hu/html_m/g/guercino/3/index.html
- Wikimedia (2023). Galleria_Farnese. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Volta_della_Galleria_Farnese_dopo_il_restauro_del_2015.jpg
- Wikipedia (2023). Düğün odası https://it.wikipedia.org/wiki/Camera_degli_Sposi#/media/File:Andrea_Mantegna_-_Ceiling_Oculus_-_WGA14021.jpg

- Wikipedia (2023). Galleria_Farnese https://it.wikipedia.org/wiki/Affreschi_della_Galleria_Farne#/#/media/File:Galleria_Farnese.jpg
- Wikipedia (2023). Mantegna'nın ölü İsa tablosu https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrea_Mantegna#/media/Dosya:Mantegna_Andrea_Dead_Christ.jpg
- Wikipedia (2023). Pere_Borrel del Caso, Escaping Criticism. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Escaping_criticism-by_pere_borrel_del_caso.png
- Wikipedia (2023). Pietro da Cortona, İlahi Takdir. https://en.wikipedia.org/wiki/Allegory_of_Divine_Providence_and_Barberini_Power#/media/File:Ceiling_of_Palazzo_Barberini.jpg
- Wikipedia (2023). Wieskirche,_Gemeinde_Steingaden_Ortsteil_Wies. https://en.wikipedia.org/wiki/Wieskirche#/media/File:Wieskirche,_Gemeinde_Steingaden_Ortsteil_Wies.JPG
- Wikipedia (2023). Kuppelfresko der Wieskirche. https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Baptist_Zimmermann#/media/Datei:Kuppelfreskowiedeskirche.jpg
- Yüksel, R. (2002). *Anadolu Sanat Dergisi*. sa.12, ss.176-197.

